

AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI

*Turdiqulova Luiza Zayniddinovna,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, katta o'qituvchisi*

Hozirgi kunda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan aholining moliyaviy savodxonlik darajasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning kengayishi va zamonaviy moliyaviy xizmat turlarining ko'payishi sababli aholining moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Moliyaviy jihatdan savodli shaxs o'zining daromad va xarajatlarini rejalashtiradi, jamg'arma qiladi, kredit va investitsiya bo'yicha oqilona qarorlarni qabul qiladi. Qolaversa, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish choratadbirlari to'g'risida Prezident qarori ham mavjud. PQ-3620 (2018) bu qaror moliyaviy savodxonlik bo'yicha O'zbekistondagi tizimli hujjatlardan biri hisoblanadi. Ushbu qarorda maktab va oliy ta'limda moliyaviy bilimlarni joriy etish, Markaziy bank, Moliya vazirligi va ta'lim tashkilotlari o'rtasida hamkorlik hamda aholi uchun maxsus o'quv resurslarini yaratish vazifsi yuklangan. Bu shuni ko'rsatadiki aholi moliyaviy savodxonligining yuksalishi jamiyatning umumiy iqtisodiy barqarorligiga, davlat budjeti barqarorligiga va iqtisodiyotning sifat jihatdan rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. 2, 257-b].

Moliyaviy savodxonlik zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, u nafaqat aholini moliyaviy qarorlarni ongli ravishda qabul qilishiga, balki iqtisodiy jarayonlarga faol jalb qilinishi va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori davlatlarda bank tizimiga bo'lgan ishonch, investitsiya hajmi va jamg'arma qilish yaxshi shakllanganligiga guvoh bo'lishdi. Moliyaviy savodi yuqori bo'lgan aholi davlat iqtisodiyotiga tasiri kattaligi aniqlandi. Batafsil ma'lumot berganda, savodli aholi moliyaviy masalalarda qaror qabul qilish qobiliyati yuqori bo'lganligi uchun ular daromadlarini bir qismini jamg'arma shaklida yig'ishni azal ko'radilar.

Bu jang'armalar mamlakatdagi bank tizimiga deposit bo'lib qaytadi. Investitsiya fondlari oraqli iqtisodiyotga sarmoya bo'lib yo'naltiriladi. Natijada kapital oqimi kuchayadi va iqtisodiyotda o'sish kuzatiladi. Moliyaviy savodli fuqorolar moliyaviy ilovlardan, online to'lovlar, va investitsiya platformalaridan oqilona foydalanadi. Bu: raqamli xizmatlar bozorini kuchaytiradi va moliyaviy texnologiyalar rivojlanishini rag'batlantiradi. Shu tarzda, yuqori savodli aholi iqtisodiy diversifikatsiya va innovatsion o'sishga o'z hissasini qo'shadi. Moliyaviy savodga ega bo'lishning ijobiy taraflari aytib o'tildi lekin savod darjasi past bo'lish oqibatlari quyidagilardan iborat: Shaxs darajasida oqibatlari shuki odamlar kredit shartlarini to'g'ri tushunmaganligi oqibaatida yuqori foizli kreditlar yoki iste'mol kreditlarini olishadi, natijada esa foiz sababli qarzga kirib qolishadi. Tejamsiz va qo'shimcha jamg'armaning yo'qligi-favqulotda kasal bo'lish va ishsizlik oqibatida qarzga kirishadi. Turli xil foiz ulushini va'da qilivchi firibgarlar tuzog'iga ilinishadi ya'ni firibgarlar puli ko'paytirib berishni vada berib insonlardan pul olishadi va darhol aloqani uzishadi bunday holat insonlarni firibgarlar qurboniga aylanishga, ortiqcha stressni paydo bo'lishiga sababchi bo'ladi.

Shuningdek, qo'shimcha ijtimoiy oqibatlari ham mavjud. Jinoiy faollik va noqonuniy daromad manbalari: insonlar pul topish uchun noqonuniy yo'llarga kirishi xavfi ortadi. Aholining tejab qo'yishi kamayganda jamg'arma hajmi kamayadi va iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qiladi. Moliyaviy savodga ega bo'lgan shaxs albatta shaxsiy

budjetini oqilona boshqaradi. Umuman olganda shaxsiy budget bu shaxsning ma'lum bir vaqt ichida kirimlar va chiqimlarni yozib, kuzatib borish va boshqarish hisoblanadi. Buning asosiy maqsadi pul oqimni rejalashtirish, tejash, qarzlarni nazorat qilish va maqsadlarga erishishdan iborat. [2, 351-b]. Iqtisodiyot rivjlangan sari aholining moliyaviy bilimini oshirish bugungi kunda ko'plab davlatlar siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Chunki barqaror o'sish, raqamli to'lovlar to'lovlar tizimi va investitsiya muhitining rivojlanishi aholining moliyaviy madaniyatiga bevosita bog'liqdir. 2025-yilda Markaziy bank va Osiyo Taraqqiyot Banki hamkorligida moliyaviy inklyuziya va savodxonlik bo'yicha so'rov o'tkazildi.

Tadqiqot 1200 respondentni qamrab olgan bo'lib, asosiy ko'rsatkichlar quyidagicha: Aholining 59% da bank hisobi mavjud, bu esa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatining o'sishini ko'rsatadi — moliyaviy tizim bilan bog'liqlikning bir indikatori sifatida qaraladi. So'rovda respondentlarning yarmidan ko'pi moliyaviy ilovalarda parollardan to'g'ri foydalanmasligi yoki kartani yo'qotganda nima qilishni bilmasligini aytgan. Bu moliyaviy xavfsizlik bo'yicha bilimlar hali yetarli emasligini ko'rsatadi. Shu sababli oxirgi yillarda O'zbekistonda ham ushbu yo'nalishda tizimli islohotlar amalga oshirilib, aholining moliyaviy bilimlarini oshirish bo'yicha davlat, ta'lim muassasalari, bank sektori va nodavlat tashkilotlar hamkorligida keng qamrovli dasturlar joriy qilinmoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda Markaziy bank, Moliya vazirligi hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan: Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha milliy strategiya loyihalari, maktab va oliygohlarda moliyaviy bilim asoslarini o'qitish bo'yicha yangi standartlar, bank-moliya tizimi bo'yicha ma'lumotlarning ochiqligini ta'minlash tartiblari ishlab chiqildi.

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bugungi iqtisodiy rivojlanish jarayonlarining ajralmas qismiga aylandi. Chunki moliyaviy bilim va ko'nikmalarning yetarli bo'lishi shaxsning iqtisodiy barqarorligini ta'minlabgina qolmay, balki mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Moliyaviy jihatdan savodli fuqarolar kredit va qarz majburiyatlarini ongli boshqaradi, jamg'arma qilish odatiga ega bo'ladi, investitsiya imkoniyatlaridan oqilona foydalanadi va firibgarlik xavflaridan himoyalana oladi. [3, 354-b]. Bu esa iqtisodiyotda pul oqimining yuqori samaradorlik bilan harakatlanishiga, milliy jamg'arma darajasining oshishiga hamda moliya bozorining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi. O'zbekiston sharoitida moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar — ta'lim tizimida moliya asoslarini joriy etish, bank xizmatlarining shaffofligini kuchaytirish, raqamli to'lov tizimlarini kengaytirish, aholiga qulay axborot platformalarini yaratish — aholining moliyaviy madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo'lmoqda. Ushbu islohotlar uzoq muddatda iqtisodiy faollikni oshiradi, barqaror o'sish sur'atlarini mustahkamlaydi, kambag'allikni qisqartirishga xizmat qiladi va moliya bozorida ishonch muhitini kuchaytiradi. Shunday qilib, moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish jamiyat farovonligining asosiy tayanchi va zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Moliyaviy savodxonlik asoslari. O'quv qo'llanma/ T. S. Malikov;- „Iqtisod – Moliya“, 2021.*
2. *O'zbekiston Respublikasi Bank xizmatlarini ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida : O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 23-mart PQ-3620-son Farmoni. Lex.uz*
3. *Moliyaviy savodxonlik (Hamkorbank.uz)*

4. Vaxobov A.V., Do'smuhammedov O.S. Moliyaviy savodxonlik tushunchasining nazariy asoslarini takomillashtirish . //Iqtisod va moliya, 2022.

IJARA OPERATSIYALARINI HISOBGA OLISH TIZIMINING AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

Oripova Saodat Mirfotix qizi

Toshkent shahar Shayxontohur tumani 445-DMTT o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda ijara operatsiyalarini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirishning nazariy va amaliy jihatlari hamda uning iqtisodiy tizimdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ijara munosabatlarning shaffof va aniq hisobga olinishi aholi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda muhim omil bo'lishi tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish orqali aholining moliyaviy savodxonligini oshirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida moliyaviy bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida to'g'ri yuritilishi iqtisodiy shaffoflikni ta'minlash va moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *ijara munosabatlari, moliyaviy hisobot, buxgalteriya axborot tizimi, moliyaviy boshqaruv, iqtisodiy shaffoflik, moliyaviy madaniyat, soliq hisobi.*

Hozirgi globallashuv jarayonida iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi xo'jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy operatsiyalarni samarali boshqarish va ularni buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish zaruratini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, ijara operatsiyalari korxonalar faoliyatida keng qo'llanilayotgan moliyaviy instrumentlardan biri bo'lib, u ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish, asosiy vositalardan samarali foydalanish hamda investitsion faoliyatni rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish iqtisodiy boshqaruvning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy axborotning shaffofligi va ishonchliligi nafaqat korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirishga, balki aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ijara operatsiyalarining buxgalteriya hisobida aniq va tizimli yuritilishi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi, bu esa iqtisodiy jarayonlarni tushunish va moliyaviy qarorlar qabul qilishda muhim axborot manbai bo'lib xizmat qiladi. Natijada aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning samaradorligi ortadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimini takomillashtirish nafaqat korxonalar faoliyatining moliyaviy natijalarini to'g'ri aks ettirish, balki iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash orqali jamiyatda moliyaviy madaniyat va moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishga ham xizmat qiladi. Mazkur tezisda ijara operatsiyalarini hisobga olish tizimining nazariy va amaliy jihatlari hamda uning aholi moliyaviy savodxonligini oshirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Ijara operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli ilmiy yondashuvlar shakllangan. Xususan, xalqaro amaliyotda ijara operatsiyalarini hisobga olishning